

บทที่ 2

ความรู้เกี่ยวกับการตัดกรีญหะดีษ

การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเกี่ยวกับการตัดกรีญหะดีษเฉพาะความหมายภาษาไทยในหนังสือคุณค่าของอะมาลของซัยคุลหะดีษ เมอลานา มุฮัมมัด ชะกะรียา ในบทนี้ จะนำเสนอข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการตัดกรีญหะดีษ ซึ่งขอนำเสนอรายละเอียด ดังนี้

2.1 ความรู้เกี่ยวกับการตัดกรีญหะดีษ

2.1.1 ความหมายของตัดกรีญหะดีษ

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของการตัดกรีญหะดีษ

2.1.3 สถานภาพของหะดีษและความจำเป็นในการระบุ

2.1.3.1 หนังสือที่ผู้แต่งวางเงื่อนไขในความเศาะเหียหะห์ของหะดีษ

2.1.3.2 หนังสือที่ผู้แต่งมิได้วางเงื่อนไขในความเศาะเหียหะห์ของหะดีษ

2.1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการตัดกรีญหะดีษ

2.1.5 หนังสือที่ใช้ในการทำตัดกรีญ

2.1.6 วิธีการตัดกรีญหะดีษ

2.2 หลักการอิฎติบาร์

2.2.1 เป้าหมายของการบันทึกหะดีษ

2.2.2 ความหมายอิฎติบาร์

2.2.3 วิธีการศึกษาอิฎติบาร์

2.2.4 ตัวอย่าง

2.3 หลักการมุตาบิอาต

2.3.1 ความหมายของอัลมุตาบิอ

2.3.2 ตัวอย่างของอัลมุตาบิอาต

2.4 หลักการอัชชะวาฮิด

2.4.1 ความหมายของอัชชะวาฮิด

2.4.2 ตัวอย่างของอัชชะวาฮิด

2.4.3 ความสำคัญของอัลมุตาบิอาตและอัชชะวาฮิด

2.5 หลักการการเลื่อนฐานะของหะดีษ

2.1 ความรู้เกี่ยวกับการตัดรีจัญหะดีษ

2.1.1 ความหมายของตัดรีจัญหะดีษ

2.1.1.1 ความหมายทางภาษาศาสตร์

คำว่า ตัดรีจัญหะดีษ มีรากศัพท์มาจากคำภาษาอาหรับ มีหลายความหมายด้วยกัน เช่น หมายถึง อัลอิครอญญ์ (الإخراج) แปลว่า การนำเสนอออกมาให้ปรากฏ อัลตัดรีบ (التدريب) แปลว่า การฝึกฝน อัลเตาญียุ (التوجيه) แปลว่า การชี้แนะ (Ibn ManZur, 1995 : 4/55) อัลอิสตินบาฏ (الإستنباط) แปลว่า การสังเคราะห์ การวิเคราะห์ (al-Fairuz Abadi, 1995 : 1/223)

2.1.1.2 ความหมายทางวิชาการ

ความหมายทางวิชาการของคำว่า ตัดรีจัญหะดีษ นักปราชญ์ในยุคแรก และนักปราชญ์ในยุคถัดมา มีการให้คำนิยามที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยขอสรุปคำนิยามโดยแบ่งนักปราชญ์ออกเป็นสองกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง นักปราชญ์หะดีษรุ่นแรกได้ให้นิยามว่า การตัดรีจัญหะดีษ หมายถึง การนำเสนอด้วยหะดีษพร้อมด้วยสายสืบที่ปรากฏในแหล่งที่มาของสุนนะฮ์ (al-Tahhan, 1996 : 12)

กลุ่มที่สอง นักปราชญ์หะดีษรุ่นหลังได้ให้คำนิยามว่า การตัดรีจัญหะดีษ หมายถึง การชี้ถึงแหล่งที่มาของหะดีษที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ และการนำเสนอแหล่งที่มาดังกล่าว พร้อมแจกแจงสถานภาพของหะดีษเมื่อมีความจำเป็น (Bakkar, 1997 : 12)

จากนิยามทั้งสองข้างต้น จะสังเกตได้ว่าในนิยามของนักปราชญ์รุ่นแรกนั้น ได้ระบุเรื่องของสายสืบหรืออิสناد เนื่องจากเป็นลักษณะเฉพาะของการรายงานหะดีษในสมัยนั้น แต่ไม่ได้มีการระบุถึงเรื่องของสถานภาพแต่ประการใด เนื่องจากนักหะดีษในสมัยนั้นถือว่าการรายงานหะดีษ หรือนำเสนอหะดีษพร้อมด้วยสายสืบเป็นการเพียงพอ ส่วนสถานภาพของหะดีษสามารถที่จะตรวจสอบได้จากบุคคลที่ถูกระบุไว้ในสายสืบ ซึ่งนิยามดังกล่าวมีความแตกต่างจากนิยามของนักปราชญ์หะดีษรุ่นหลังที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของสายสืบ อันเนื่องมาจากว่านักหะดีษในสมัยหลังไม่นิยมรายงานหะดีษด้วยสายสืบ แต่การรายงานหะดีษในสมัยหลัง จะเป็นการนำเอาตัว

บทเทศน์ที่บันทึกไว้แล้วมานำเสนอเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวการตัดทอนบทเทศน์ในสมัยหลังจึงมีความจำเป็นที่จะต้องระบุถึงสถานภาพของเทศน์

จากนิยามและข้ออธิบายข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปค่านิยามของการตัดทอนบทเทศน์ให้เหมาะสมกับการทำการวิจัย (ตัดทอน) ในครั้งนี้ ดังนี้

การตัดทอนบทเทศน์ หมายถึง การชี้ถึงแหล่งที่มาของเทศน์ว่าถูกบันทึกอยู่ในหนังสือเล่มใดของบรรดาปราชญ์เทศน์ สืบสายรายงานรวมทั้งศึกษาประวัติผู้รายงาน ตลอดจนการระบุถึงสถานภาพของเทศน์นั้นๆ

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของการตัดทอนบทเทศน์

การตัดทอนบทเทศน์และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการตัดทอนบทเทศน์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคหลังของแวดวงวิชาการอิสลามศึกษา กล่าวคือปราชญ์ในยุคแรกๆ ไม่มีความจำเป็นต่อการตัดทอนบทเทศน์ เนื่องจากพวกเขามีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับแหล่งที่มาเดิมของสุนนะฮ์จนกระทั่งในสมัยต่อมาได้มีนักวิชาการ (อุลามาอฺ) กลุ่มหนึ่งเรียบเรียงหนังสือวิชาการต่างๆ และได้ระบุตัวบทของเทศน์โดยมิได้บอกถึงที่มาและสถานภาพของเทศน์ อาจเป็นเพราะรู้ดีว่าเทศน์ต่างๆ นั้นเป็นที่รับรู้กันในหมู่นักปราชญ์ในสมัยนั้นๆ หรืออาจเป็นเพราะมีเจตนาที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้อ่านได้ค้นคว้าหาแหล่งที่มาของเทศน์ เพื่อจะได้รู้ถึงสายสืบและความแตกต่างของสำนวน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีนักปราชญ์เทศน์กลุ่มหนึ่งเห็นความจำเป็นในการตัดทอนบทเทศน์ ตัวอย่างของนักปราชญ์กลุ่มแรกๆ ที่ให้ความสนใจในการตัดทอนบทเทศน์ คือ อัลบัยฮะกี (458 ฮ.ศ.) อิบน์อัยมฺ อัลอัศบิฮานีย์ (430 ฮ.ศ.) อัลคอกุบิ อัลบัฆดาดี (463 ฮ.ศ.) และ อัลฮาซิมีย์ (584 ฮ.ศ.) เป็นต้น (Bakkar, 1997 : 18 ; Tahhan, 1978 : 15)

อย่างไรก็ตามการตัดทอนบทเทศน์ในยุคนี้นักปราชญ์ไม่ได้นำเสนอรายละเอียดมากนักเกี่ยวกับเทศน์ เพียงแต่บอกถึงผู้รายงานและหนังสือ เช่น أخرجه البخاري في الصحيح “ท่านอิหม่ามอัลบูกอรีย์ได้รายงานไว้ในหนังสือเศาะเหียหฺ” จนกระทั่งถึงยุคของท่านอิหม่ามอันนะวะวี (676 ฮ.ศ.) ท่านอิบนุหะญูร อัลอัศเกาะลานีย์ (852 ฮ.ศ.) และท่านอัลอิรอกีย์ (806 ฮ.ศ.) ในยุคนี้และยุคต่อๆ มาได้มีพัฒนาการในการตัดทอนบทเทศน์ในแง่ของการให้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับตัวบทเทศน์และสายสืบของเทศน์ และที่สำคัญก็คือการตัดทอนได้ขยายวงกว้างครอบคลุมหนังสือต่างๆ ทุกสาขาวิชา เช่น เตาฮีด อะกออิด ตัฟซีร อุลุมุลกุรอาน เทศน์ อุศูลุลฟิฮฺ ฟิฮฺ ตะเศาวฟ อัคลาก ลูเกาะฮฺ และนะฮฺ เป็นต้น

2.1.3 ความจำเป็นในการระบุสถานภาพของหะดีษ

สถานภาพของหะดีษในที่นี้ คือ สถานภาพความเป็นเศาะหิยะห์ หรือ หะสัน หรือ ฎะอ์อีฟ หรือ เม้าฎูวะ การระบุสถานภาพเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นในกรณีที่หะดีษมีปรากฏในหนังสือเศาะหิยะห์ของอิหม่ามอัลบุกอริย์ หรือเศาะหิยะห์ของอิหม่ามมุสลิม ทั้งนี้เนื่องจากนักหะดีษเห็นพ้องกันว่าหะดีษที่ปรากฏในหนังสือทั้งสองเล่มนั้นล้วนเป็นหะดีษเศาะหิยะห์ จึงไม่จำเป็นต้องระบุแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษารายงานหะดีษที่ปรากฏในหนังสือเศาะหิยะห์ของอิหม่ามอัลบุกอริย์ และอิหม่ามมุสลิม เพื่อเป็นมาตรฐานเดียวกันในการศึกษาครั้งนี้ และเป็นการฝึกทักษะการตรวจสอบสถานภาพของอัลหะดีษให้กับผู้วิจัย ส่วนหนังสือหะดีษเล่มอื่นๆ นั้น ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

2.1.3.1 หนังสือที่ผู้แต่งวางเงื่อนไขในความเศาะหิยะห์ของหะดีษ

ตัวอย่างของหนังสือกลุ่มนี้ ได้แก่

1. อัลมุสตัดร็อกอะลัศศอฮิฮ์นุ ของท่านอัลฮากิม อัลนัยซาบูริย์ (405 ฮ.ศ.)
2. เศาะหิยะห์อิบน์ฮิบบาน (354 ฮ.ศ.)
3. เศาะหิยะห์อิบน์กุชัยมะฮฺ (311 ฮ.ศ.)

แม้ว่าหะดีษส่วนใหญ่ในหนังสือเหล่านี้จะอยู่ในระดับที่ใช้ได้ (เศาะหิยะห์ หรือหะสัน) แต่ก็มีหะดีษจำนวนไม่น้อยที่ถูกวิจารณ์จากนักวิจารณ์หะดีษ เช่น ท่านอชชะฮะบียี (748 ฮ.ศ.) ในการวิจารณ์หะดีษของอัลมุสตัดร็อก และอัลมุญชีรี (656 ฮ.ศ.) ในการวิจารณ์หะดีษของอิบน์กุชัยมะฮฺ เป็นต้น ดังนั้นจึงสมควรระบุสถานภาพของหะดีษตามคำวิจารณ์ของนักวิจารณ์เหล่านี้ (al-Shahrastani, n.d. : 181-189)

2.1.3.2 หนังสือที่ผู้แต่งมิได้วางเงื่อนไขในความเศาะหิยะห์ของหะดีษ

หนังสือในกลุ่มนี้สามารถแบ่งได้สองประเภท คือ

ก. หนังสือที่ผู้แต่งแจกแจงสถานภาพของหะดีษ เช่น หนังสืออัลญามิอ์ของอิหม่ามออตตริมิซี (279 ฮ.ศ.) ตัวอย่าง ท่านอิหม่ามออตตริมิซี จะกล่าวหลังจากรายงานหะดีษว่า : " هذا حديث حسن صحيح " "หะดีษนี้เป็นหะดีษหะสันเศาะหิยะห์" เป็นต้น และ เช่นหนังสืออัลสุนนันของอิหม่ามอันนะสายี (303 ฮ.ศ.) ตัวอย่าง : ท่านอิหม่ามอันนะสายีจะกล่าวหลังจากรายงานหะดีษว่า : " هذا خير مرسل أو موقوف " "หะดีษนี้เป็นหะดีษมุรซัล หรือเป็นหะดีษเม้าฎูฟ" เป็น

ต้น การตัดครีจญ์หะดีษจากหนังสือประเภทนี้ จำเป็นต้องนำคำพูดของผู้แต่งหนังสือเกี่ยวกับสถานภาพของหะดีษมาระบุด้วย

ข. หนังสือที่ผู้แต่งมิได้แจกแจงสถานภาพของหะดีษ เช่น หนังสืออัลมุสนัดของอิหม่ามอะหฺมัด (241 ฮ.ศ.) หนังสือสุนันอิบนุมาญะฮฺ (273 ฮ.ศ.) และหนังสืออัลมะอาญิมของอิब्ญุอบรอนีย์ (360 ฮ.ศ.) เป็นต้น การตัดครีจญ์หะดีษจากหนังสือประเภทนี้จำเป็นต้องค้นหาทัศนะของนักปราชญ์มุหัดดิซินเกี่ยวกับสถานภาพของหะดีษจากหนังสืออรรถาธิบายหะดีษต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย และจากหนังสือหะดีษประเภทอื่น ๆ ตัวอย่าง เช่น

- 1) หนังสือ อัตตัจรียิบ วัดตัจรียิบ ของอิหม่ามอัลมุญซิริยฺ (656 ฮ.ศ.)
- 2) หนังสือ มัจญ์มะฮฺ อัชชะวาอิด ของอัลฮัยษะมียฺ (807 ฮ.ศ.)
- 3) หนังสือลิลลิตะฮฺ อัลอะหาดีษ อัลเศาะฮีหะฮฺ วัลญะอะอีฟะฮฺ และหนังสือต่างๆ ของซัยคุนาศิริคุดิน อัลบานีย์ (1421 ฮ.ศ.) นักปราชญ์หะดีษร่วมสมัย

2.1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการตัดครีจญ์หะดีษ

การตัดครีจญ์หะดีษนั้นมีความสำคัญและประโยชน์ดังนี้

1. ได้รู้ถึงแหล่งที่มาของตัวบทหะดีษว่ามีที่มาจากแหล่งใด
2. ได้รู้ถึงสายสืบของหะดีษบทนั้น
3. สามารถประเมินเบื้องต้นถึงสถานภาพของหะดีษได้
4. ได้รู้ถึงสถานภาพของหะดีษว่าจะใช้เป็นหลักฐานได้หรือไม่
5. ทำให้ผู้ทำการตัดครีจญ์มีประสบการณ์ด้านการตัดครีจญ์ และมีความเชี่ยวชาญด้าน

หะดีษ

การรู้ในสิ่งข้างต้น ถือเป็นการรู้ที่จำเป็นอย่างยิ่งในอิสลาม การตัดครีจญ์เป็นกระบวนการเดียวที่สามารถนำไปสู่ความรู้ดังกล่าว ดังนั้นการตัดครีจญ์จึงมีความจำเป็นต่อการเรียนรู้และการเข้าใจในหลักการของอิสลาม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุนนะฮฺของท่านนบี (ศ็อลลอลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลัม) ยิ่งในสมัยปัจจุบันที่มีการนำเสนอสุนนะฮฺหรือหะดีษของท่านนบีตามสื่อต่างๆ ในรูปแบบที่ไม่เป็นวิชาการ ยิ่งทำให้การตัดครีจญ์หะดีษมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น การตัดครีจญ์หะดีษจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของตัวบทหะดีษ และสถานภาพของหะดีษโดยรวม

2.1.5 หนังสือที่ใช้ในการทำตัดครีญ์

หนังสือที่ใช้ในการทำตัดครีญ์นั้น จะต้องเป็นหนังสืออ้างอิงที่เป็นแหล่งปฐมภูมิของหะดีษ ซึ่งมีหลากหลายประเภท ผู้วิจัยขอสรุปเป็นประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. หนังสือหะดีษที่ผู้แต่งรวบรวมและนำเสนอหะดีษด้วยสายสืบของตนเอง¹ ถึงท่านนบี เช่น หนังสือหะดีษทั้งหกเล่ม มุวัฏฏะของอิหม่ามมาลิก มุสันัดของอิหม่ามอะหมัด มุศ็อนนัฟของอัศรอรชชาค อัลมะอะอิมม์ของอัฏฏ็อบรอนีย์ และอัลมุสตัดร็อกของอัลหากิม เป็นต้น

2. หนังสือหะดีษที่ผู้แต่งรวบรวมหะดีษจากหนังสือประเภทที่หนึ่งด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า เช่น หนังสืออัลญุมอ์ บัยนัศเศาะฮ์ฮัยนุ² ของอัลหุหมัยดี (488 ฮ.ศ.) หนังสือคุด์พะตุลอัซรอฟ³ ของอัลมิชชี (742 ฮ.ศ.) และหนังสือตะฮะซิบสุนันอะบีดาอูด⁴ ของอัลมุญชีรีย (656 ฮ.ศ.) เป็นต้น

3. หนังสือที่แต่งขึ้นในสาขาวิชาอื่นๆ เช่น คัมฟิฮ์ ฟิกฮ์ ตารีก โดยที่ผู้แต่งอ้างอิงหะดีษด้วยสายสืบของตัวเอง (ไม่ได้เอามาจากหนังสือเล่มอื่นๆ) เช่น หนังสือคัมฟิฮ์และหนังสือตารีกของอัฏฏ็อบรีย (310 ฮ.ศ.) หนังสืออัลอุมมู ของอิหม่ามอัชชาฟีอีย (204 ฮ.ศ.) หนังสืออัลญอบากอด ของอิบนุ สะอูดิ (230 ฮ.ศ.) หนังสืออัลสุนนะฮ์ ของอิบนุ อะบีอากิม (287 ฮ.ศ.) และของอัลลาละกาอีย (418 ฮ.ศ.) เป็นต้น

การอ้างอิงแหล่งที่มาของหะดีษจากหนังสือนอกเหนือจากสามประเภทดังกล่าว ไม่ถือว่าเป็นการทำตัดครีญ์ตามหลักวิชาการ (al-Tahhan, 1996 : 11) เช่น การตัดครีญ์จากหนังสือบุลฎุลมะรอม ของอิบนุหะญูร์ (852 ฮ.ศ.) หรือหนังสือรียาคุศศอลิฮีน หรือหะดีษอัลอ์บะอีน ของท่านอิหม่ามอันนะวะวีย (676 ฮ.ศ.) และเช่น การตัดครีญ์จากวารสาร หนังสือพิมพ์ และหนังสือทั่วไป เป็นต้น

¹ หมายถึงได้รับการรายงานจากครูด้วยสายสืบจนถึงท่านนบี ﷺ

² เป็นหนังสือรวมเล่มศอหะฮ์บุคอรีฮ์ และศอหะฮ์มุสลิม (หมายถึงรวมหะดีษของทั้งสองเล่มไว้ในเล่มเดียวกัน)

³ เป็นหนังสือรวบรวมหะดีษจากหนังสือหะดีษหกเล่มและอื่นๆ โดยรวมเฉพาะวรรคแรกของตัวบทหะดีษและให้รายละเอียดเกี่ยวกับผู้รายงานและสายสืบต่างๆ ของหะดีษ ส่วนการเรียบเรียงนั้นจะเรียงเรียงตามชื่อของเศาะหาบะฮ์ผู้รายงาน

⁴ เป็นหนังสือสุนันอบิดาอูด ฉบับย่อ

2.1.6 วิธีการและหนังสือที่ใช้ในการตัดריךญ์หะดิส

การตัดריךญ์หะดิสนั้น มีหลายวิธีขึ้นอยู่กับผู้ตัดריךญ์จะใช้ส่วนประกอบของหะดิส ส่วนใดเป็นหลักในการตัดריךญ์ เช่น ชื่อเศาะหาบะฮ์ผู้รายงานหะดิส วรรคแรกของหะดิส หัวเรื่องของหะดิส ถ้อยคำที่ปรากฏในหะดิส ลักษณะพิเศษที่ปรากฏในหะดิส เป็นต้น ผู้วิจัยขอสรุปวิธีการตัดריךญ์และหนังสือที่ใช้ของแต่ละวิธีดังนี้

วิธีที่หนึ่ง การตัดריךญ์โดยใช้ชื่อเศาะหาบะฮ์ผู้รายงาน การตัดריךญ์วิธีนี้ผู้ตัดריךญ์จะต้องทราบชื่อเศาะหาบะฮ์ที่รายงานหะดิสนั้นๆ ว่าเป็นใคร สำหรับหนังสือหะดิสที่สามารถใช้ในการตัดריךญ์วิธีนี้ คือ

1. หนังสือมะซานีด เช่น มุสนัดอัลหุหมัยดีย์ (219 ฮ.ศ.) มุสนัดอะหมัด เบิน ฮัมบัล (241 ฮ.ศ.) และมุสนัดอบียะฮุลา (307 ฮ.ศ.) เป็นต้น
2. หนังสือมะอาญิม¹ เช่น อัลมุญมอ์อัลกะบীর ของอัญญอบรอนีย์ (360 ฮ.ศ.) และมุญมอ์อัลเศาะหาบะฮ์ ของอะหมัด อัลฮัมดานีย์ (398 ฮ.ศ.) เป็นต้น
3. หนังสืออัญรอฟ เช่น ตูหะฟะตุลอัชรอฟ ของอัลมุชชี (742 ฮ.ศ.) และอดิหาฟุลมะฮะเราะฮ์ ของ อิบน์หะญัวร์ อัลอัศกอแลนีย์ (852 ฮ.ศ.) เป็นต้น

วิธีที่สอง การตัดריךญ์โดยใช้วรรคแรกของตัวบทหะดิส

การตัดריךญ์วิธีนี้ผู้ตัดריךญ์จะต้องแน่ใจว่าวรรคแรกของตัวบทหะดิส เป็นคำอะไร มิเช่นนั้นแล้วก็จะทำให้เสียเวลาโดยสูญเปล่า สำหรับหนังสือหะดิสที่สามารถใช้ประโยชน์ในการตัดריךญ์วิธีนี้คือ

1. หนังสือรวบรวมหะดิสที่แพร่หลายติดปาก เช่น อัลมะกะอิกุดหะสะนะฮ์ ของ อัศสะกอเวีย (902 ฮ.ศ.) อัศศากิเราะฮ์ของ อัชชะรกะชี (974 ฮ.ศ.) และกัซฟุลคอฟาอ์ ของ อัลอะญะญูนีย์ (1162 ฮ.ศ.) เป็นต้น
2. หนังสืออักขรานุกรมหะดิส คือ หนังสือที่รวบรวมหะดิสจากหนังสือต่างๆ หลายเล่ม และเรียบเรียงตัวบทหะดิสตามลำดับตัวอักษร (ของวรรคแรก) เช่น อัลญามิอ์อัลเศาะฆิร ของอัศสุญญีย์ (911 ฮ.ศ.) เป็นต้น

¹ หมายถึง หนังสือหะดิสที่ผู้แต่งรวบรวมและเรียบเรียงหะดิสตามชื่อของเศาะหาบะฮ์ หรือชื่อครู (ซุฮุก) หรือชื่อเมือง และเรียบเรียงตามหลักอักขรานุกรมเป็นส่วนใหญ่

3. หนังสือสารบัญหะดิส เป็นหนังสือประเภทสารบัญที่นักวิชาการในสมัยหลังให้ความสำคัญอย่างมากทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ค้นคว้าทั่วไป เช่น มิฟตาห์อัศศอฮียันของอตุกอกอติย และมิฟตาห์ อัลมุฏญาะ ของมุฮัมมัดฟูอาด अबดุลบากีย เป็นต้น

วิธีที่สาม การตัดคริจญ์โดยใช้คำหนึ่งคำใดในตัวบทหะดิส วิธีนี้เป็นวิธีที่แพร่หลายและได้รับความนิยมมากที่สุด เนื่องจากผู้ตัดคริจญ์ด้วยวิธีนี้ไม่จำเป็นต้องรู้ชื่อเศาะหาบะฮ์ และไม่จำเป็นต้องรู้วรรคแรกของหะดิสหรือหัวเรื่องของหะดิส เพียงแต่รู้คำหนึ่งคำใดในตัวบทหะดิสก็สามารถทำการตัดคริจญ์ได้ สำหรับหนังสือคู่มือที่สามารถใช้ในการตัดคริจญ์วิธีนี้คือ หนังสืออัลมูญิม อัลมุฟะฮ์รอศ ลิลอัลฟาซลหะดิสอันนะบะวีของคณะนักบูรพาคดี เป็นหนังสือพจนานุกรมสำหรับค้นหาแหล่งที่มาของหะดิสที่ได้รับความนิยมสูงสุดเล่มหนึ่งในปัจจุบัน เนื่องจากมีวิธีการเรียบเรียงที่เป็นวิชาการและละเอียดพิศดารยิ่ง แม้ว่าจะจำกัดเพียงหะดิสในหนังสือเล่มก็ตาม¹

วิธีที่สี่ การตัดคริจญ์โดยใช้หัวเรื่องของหะดิส การตัดคริจญ์วิธีนี้ผู้ตัดคริจญ์ต้องรู้ว่าหะดิสนั้นๆ เกี่ยวกับเรื่องอะไร สำหรับหนังสือที่สามารถใช้ในการตัดคริจญ์วิธีนี้ได้แก่ หนังสือหะดิสที่ผู้แต่งรวบรวมและเรียบเรียงหะดิสตามบทต่างๆ ของเรื่อง ซึ่งอาจแบ่งได้สามประเภทดังนี้

1. หนังสือหะดิสที่รวบรวมหมดทุกเรื่อง² มีหลายประเภท เช่น
 - 1.1 อัลญะวามิอฺ เช่น หนังสืออัลญามิอฺอัศเศาะเหียหฺของอิหม่ามอัลบุคอรี (256 ฮ.ศ.)
 - 1.2 อัลมุสตัศรอกญาต เช่น หนังสือ อัลมุสตัศรอกญาต อะลามุสลิมของออบีอูวานะฮฺ (310 ฮ.ศ.)
 - 1.3 อัลมุสตัศรอกี๊ต เป็นหนังสือที่ผู้แต่งต้องการเก็บตกหะดิสของหนังสือเล่มหนึ่งตามเงื่อนไขของหนังสือเล่มนั้น เช่น หนังสืออัลมุสตัศรอกออะลัศศอฮียัน ของอัลฮากิม (405 ฮ.ศ.)
 - 1.4 อัลมาญามิอฺ เป็นหนังสือที่ผู้แต่งรวบรวมหะดิสของหนังสือหลายเล่มมาไว้ในเล่มเดียวกัน โดยเรียบเรียงตามวิธีการของหนังสือเล่มเดิม เช่น หนังสืออัลญุมูบันนะศอฮียัน ของอัลฮุซัยนีย (488 ฮ.ศ.)

¹ หนังสือเล่มนี้คือ : เศาะเหียหฺบุคอรียฺ เศาะเหียหฺมุสลิม สุนันอบีดาวูด ญามิอฺอัศศอฮียัน สุนันนะซาอียฺ สุนันอบีนาญะฮฺ มุฏญาะมาลิก มุสนัดอะหมัด และสุนันอัศศอฮียัน.

² หมายถึง ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม เช่น หลักความเชื่อ หลักปฏิบัติ หลักจริยธรรม มารยาทต่างๆ ประวัติศาสตร์ สงคราม ความประเสริฐของบุคคล สัญญาวันสิ้นโลก และการอธิบายอัลกุรอาน เป็นต้น

1.5 อชชะวาอิด เป็นหนังสือที่ผู้แต่งได้รวบรวมหะดีษของหนังสือเล่มหนึ่งที่เพิ่มเติมจากหนังสือเล่มหนึ่ง เช่น หนังสือมัฆมะอ์ อชชะวาอิด ของอัลฮัยษะมีย (807 ฮ.ศ.)

1.6 หนังสือมิฟาตาค์ กุณูซอัสสุนนะฮ์ ของ ดร. A.J. WENSINCK นักบูรพาคติชาวฮอลแลนด์ (1939 ค.ศ.) หนังสือเล่มนี้เป็นเสมือนสารบัญชของหนังสือหะดีษจำนวน 14 เล่ม¹ โดยเรียบเรียงหัวเรื่องต่างๆ ของหะดีษตามลำดับอักษร

2. หนังสือหะดีษที่รวบรวมเกือบทุกเรื่องมีหลายประเภท เช่น

2.1 อัสสุนัน คือหนังสือที่รวบรวมหะดีษตามบทของฟิกฮ์ และหะดีษทั้งหมดเป็นหะดีษมัรฟูอ์ (สืบถึงท่านนบี) เช่น หนังสือสุนันอบีดาวูด (275 ฮ.ศ.)

2.2 อัลมุศ็อนนะฟาต คือ หนังสือที่รวบรวมหะดีษตามบทฟิกฮ์ หะดีษทั้งหมดมีทั้งมัรฟูอ์ (สืบถึงท่านนบี) เมากูฟ (สืบถึงเศาะหาบะฮ์) และมักฎูวะ (สืบถึงตาบียีนหรือตาบียัตตาบียีน) เช่น หนังสืออัลมุศ็อนนีฟ ของอิบนุ อะบีชะบะฮ์ (235 ฮ.ศ.)

2.3 อัลมุวัฏฏะอะฮัต² เช่น หนังสืออัลมุวัฏฏะฮ์ของอิหม่ามมาลิก (179 ฮ.ศ.)

3. หนังสือหะดีษที่รวมเฉพาะเรื่อง หนังสือหะดีษประเภทนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก จะกล่าวเฉพาะที่แพร่หลาย คือ

3.1 อัลอัญฮออ์ คือ หนังสือเล่มเล็กๆ ที่รวมหะดีษของเศาะหาบะฮ์คนหนึ่ง เป็นการเฉพาะ หรือรวมหะดีษที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่น หนังสือยูซุอ์ร็อฟอิลยะดัยนุ ฟิศศอลาต ของอิหม่ามอัลบุกอริย (256 ฮ.ศ.)

3.2 อัลดัรฆิบวัตตริฮิบ เป็นหนังสือที่รวบรวมเฉพาะหะดีษดริฆิบ (ส่งเสริมให้กระทำความดี) และหะดีษตริฮิบ (ให้กลัวความชั่ว) เช่นหนังสืออัลดัรฆิบวัตตริฮิบ ของอัลมุญชีรีย (656 ฮ.ศ.)

3.3 อชชะรุहुอัลหะดีษียะฮ์ คือ หนังสืออธิบายหะดีษในแง่มุมต่างๆ เช่น หนังสือฟิตฮุลบารีย ของอิบนุหะญูร์ อัลอัศกอกลานีย (852 ฮ.ศ.)

3.4 หนังสือเฉพาะเรื่อง เช่น หนังสือ อัลอัสมออ์ วัศซิฟาต ของอัลบัยหะกี (458 ฮ.ศ.) เป็นหนังสือที่ผู้แต่งนำเสนอสาขารายงาน (ริวายะฮ์) ต่างๆ เกี่ยวกับพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮ์ (ซุบฮานะฮูวะตะอะลา)

¹ ประกอบด้วย 9 เล่ม ที่ได้กล่าวมาแล้วในหนังสืออัลมุญัซม์ ส่วนอีกห้าเล่ม คือ : มุสนัดอัญญาลีสิย มุสนัดเชคอิบนุ อาลี ฎอบากอติบนุ สะอูด์ ตีเราะฮ์ อิบน์อิซฮาม และอัลมะฆอซีฮ์ ของอัลวาเกดีย

² มีลักษณะเช่นเดียวกับมุศ็อนนะฟาต

วิธีที่ห้า การตัดครีจญ์โดยใช้ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในหะดีษ อาจเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในตัวบทหะดีษ (มะตัน) เช่น มีเครื่องหมายของหะดีษปลอม คือขัดกับอัลกุรอานอย่างชัดเจน หรือมีถ้อยคำหรือความหมายที่เสียหาย เป็นต้น ในกรณีนี้ผู้ตัดครีจญ์ควรใช้หนังสือประเภท อัลเมาฎออาด คือหนังสือที่รวบรวมหะดีษเมาฎัวะ หรือหะดีษเป็นหะดีษกุดสัย¹ ผู้ตัดครีจญ์สมควรใช้หนังสือที่รวบรวมหะดีษกุดสัย และบางทีอาจเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในสายรายงาน (อิสนาต) เช่น สายรายงานเป็นมุรสล¹ ผู้ตัดครีจญ์สมควรใช้หนังสือประเภทอัลมะรอสิล หรืออาจเป็นลักษณะเฉพาะที่ปรากฏทั้งในตัวบท (มะตัน) และสายรายงาน (อิสนาต) เช่น หะดีษมีอิลาละฮ² ผู้ตัดครีจญ์ก็ควรใช้หนังสือประเภท อัลอิลาล เป็นต้น (al-Tahhan, 1996 : 35-133)

วิธีที่หก การตัดครีจญ์โดยใช้โปรแกรมซีดีรอม ซึ่งการตัดครีจญ์โดยวิธีนี้สะดวกและรวดเร็ว แต่จำเป็นจะต้องมีซีดีรอมโปรแกรมหะดีษ

วิธีที่เจ็ด การตัดครีจญ์หะดีษโดยใช้เว็บไซต์ ซึ่งเว็บไซต์ที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตสามารถทำการตัดครีจญ์มีมากมาย ตัวอย่างเช่น เว็บไซต์อัลดอรอร อัลสะนียะฮ (www.dorar.net) เว็บไซต์อิบนู บาซ (www.binbaz.org.sa) เว็บไซต์อัลอัลบานีย์ (www.alalbany.net) เป็นต้น แต่ข้อจำกัดของวิธีนี้ก็คือ จำเป็นจะต้องมีอินเทอร์เน็ต

เว็บไซต์ต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้บรรจุหะดีษไว้เป็นจำนวนมากมาย ซึ่งสามารถจะทำการตัดครีจญ์ได้ แต่จำเป็นที่จะต้องทราบถึงตัวบทหะดีษ หรือส่วนหนึ่งของตัวบทหะดีษ หรือคำหนึ่งคำใดของตัวบทหะดีษเพื่อที่จะได้นำมาค้นหา

อย่างไรก็ตาม การตัดครีจญ์ โดยใช้ซีดีรอมและเว็บไซต์นั้น แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่สะดวกในการค้นหา แต่ก็มีได้มีผลทำให้การค้นหาจากตำราในห้องสมุดหมดคุณค่าแต่ประการใด ตรงกันข้าม ผู้วิจัยกลับเห็นว่าการค้นหาโดยใช้หนังสือจะทำให้ผู้ค้นคว้าได้รับรู้ถึงคุณค่าของความเหนียวยาก และได้เพิ่มพูนทักษะ ตลอดจนประสบการณ์ในการใช้หนังสือยิ่งกว่าการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์จากซีดีรอมและเว็บไซต์หลายเท่าทวีคูณ

¹ คือสายรายงานฎออิฟ มีสาเหตุมาจากความบกพร่องจากการตกหล่นผู้รายงานในสายรายงาน

² หมายถึง ข้อบกพร่องที่ซ่อนเร้นยากที่นักหะดีษโดยทั่วไปจะทราบได้ (ดู อัญญาะฮาน : ดัยซีร์อัลมุศตอละห์ หน้า 99 – 102)

2.2 หลักการอิติบาร์

2.2.1 เป้าหมายของการบันทึกหะดีษ

อิหม่ามอัลเคาะฎีบ อัลบัฆดาดี กล่าวไว้ว่า “ส่วนบรรดาหะดีษที่คัดลอกจากท่านนบี มุฮัมมัดนั้นก็มิฐานะเหมือนกับหะดีษต่างที่ถูกรายงานในลักษณะของมุสนัดตามที่สนะของบรรดา อุละมาอ์ในแง่ของการยอมรับและการนำไปปฏิบัติตามเนื้อหาของหะดีษ และผู้ใดไม่เห็นด้วยกับ ที่สนะดังกล่าวจากกลุ่มนักวิจารณ์หะดีษและนักท่องจำหะดีษ พวกเขาเหล่านั้นได้แต่ใช้เป็นอิติบาร์ กับหะดีษนั้น และไม่นำมาเป็นสาเหตุของความบกพร่องต่อหะดีษอื่น”⁽¹⁾

ท่านยังกล่าวอีกว่า “และบรรดาหะดีษเงาะอิฟ และบรรดาผู้ที่เห็นว่าใช้เป็น หลักฐานไม่ได้ พวกเขาเหล่านั้นเขียนหะดีษเงาะอิฟเพื่อประดับความรู้เท่านั้นและเพื่อป้องกันจาก การสับเปลี่ยนกับหะดีษที่รายงานโดยคนมิเกาะฮุ ตลอดจนใช้เป็นอิติบาร์ในการสืบค้นการรายงาน หะดีษอื่น ๆ ...”⁽²⁾

อิหม่ามอัลมะนะวี ยกตัวอย่าง โดยกล่าวว่า “อิหม่ามอัลเคาะฎีบ อัลบัฆดาดี ได้ บันทึกหะดีษด้วยสายรายงานของตนเอง จากวะเกอ์ กล่าวไว้ว่า อิหม่ามอัยเชอรี กล่าวไว้ว่า แท้จริงฉัน ได้บันทึกใน 3 แห่ง คือ หะดีษส่วนหนึ่งที่ฉันนำไปปฏิบัติให้เป็นจริง ส่วนหนึ่งใช้เป็นอิติบาร์ และอีกส่วนหนึ่งฉันบันทึกเพื่อเรียนรู้”⁽³⁾

เช่นเดียวกันกับหะดีษที่ท่านได้บันทึกจากอิหม่ามอะหมัด ซึ่งท่านกล่าวว่า “หะดีษ ที่มาจากการรายงานของอับดุลลอฮ์ เป็น ละฮือฮ์ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานได้ แต่ที่ฉันบันทึกนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วเพื่อเป็นอิติบาร์และพิจารณาในทางสนับสนุนหะดีษอื่น

คำถามก็คือ คำว่า “อิติบาร์” ตามที่สนะของอุละมาอ์หะดีษและนักวิจารณ์หะดีษ คืออะไร ?

2.2.2 ความหมายอิติบาร์

อิหม่ามอิบนุ อัสเศาะลาหุกล่าวไว้ว่า “การศึกษาอิติบาร์ มุตาบิอาต และชะวาฮิด ศาสตร์ทั้งสามมีความครอบคลุมสภาพของหะดีษทั้งสิ้นในที่สนะของอุละมาอ์ ซึ่งในความเป็นจริง

⁽¹⁾ al-Khatib al-Baghdadi, n.d. : 2/190-193

⁽²⁾ หนังสือเดิม

⁽³⁾ al-Manawi, 1986 : 1/176-177

แล้ว คำนั้นใช้กับผู้รายงานที่รายงานหะดีษตามลำพังเพียงคนเดียวหรือไม่ และสิ่งเหล่านั้นสามารถที่จะเรียนรู้ได้หรือไม่⁽⁴⁾

คำว่า “อิติบารุ” เป็นคำภาษาอาหรับที่เป็นคำนาม ผันมาจากคำ อิตตะบะเราะฮะ (عنه) มีความหมายในทางภาษาคือ การพิจารณาหรือการสืบค้นในเรื่องต่าง ๆ เพื่อจะได้รู้สิ่งอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน

อิติบารุเป็นการสืบค้นส่วนอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน แต่มิใช่เป็นส่วนหนึ่งของมุตาบิอาตและชะวาฮิด อัลหาฟิซ อิบนุ หัจญ์ร อัลอัศเกาะลานีย์ กล่าวว่า “อิติบารุคือ หนทางที่นำไปสู่มุตาบิอาตและชะวาฮิด”⁽¹⁾ ท่านอธิบายเพิ่มเติมโดยกล่าวว่า “อิติบารุ คือ สภาพการณ์ที่ได้จากสืบค้นในการแจกแจงเกี่ยวกับมุตาบิอาตและชะวาฮิด”⁽²⁾

จากการอธิบายข้างต้น สามารถสรุปความหมายของอิติบารุในเชิงวิชาการ คือ “กระบวนการติดตามสายสืบของหะดีษที่รายงาน โดยผู้รายงานเพียงคนเดียว เพื่อได้รู้ว่ามีผู้รายงานคนอื่นร่วมรายงานหะดีษนั้นหรือไม่”

2.2.3 วิธีการศึกษาอิติบารุ

อิหม่ามอะบู หาดิม อิบนุ หิบบานได้กล่าวในคำนำหนังสือเศาะเหียะห์ของท่านว่า “และแท้จริงฉันได้เปรียบเทียบสำหรับอิติบารุนั้นเป็นการเปรียบเทียบเพื่อได้มาซึ่งสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏให้เห็นต่อหน้า เสมือนกับที่ฉันได้ไปพบกับหัมมาด เบ็น สะละมะฮฺ ฉันก็เห็นว่าท่านได้รายงานหะดีษจากอัยยูบ จากอิบนุ ลีริน จากอะบู สุรอยเราะฮฺ จากท่านนบีมุฮัมมัด หะดีษนั้นเราไม่เคยเห็นมีคนอื่นในบรรดาลูกศิษย์ของอัยยูบร่วมรายงานหะดีษบทนั้นพร้อมกับหัมมาด จึงจำเป็นต้องนั่งเฉยจากการตำหนิต่าน (หัมมาด) แต่การอิติบารุ (สืบค้น) หะดีษนั้นจำเป็นจะต้องดำเนินสืบจากการรายงานของผู้ใกล้ชิดเขา มีดังนี้

พิจารณาว่า หะดีษบทนั้นมีใครบ้างในบรรดาลูกศิษย์ของหัมมาดที่ได้รายงานหะดีษ หรือมีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ได้รายงานจากพวกเขา ? หากพบว่าบรรดาลูกศิษย์ของท่านได้รายงานหะดีษบทนั้น แสดงว่าหะดีษนั้นมาจากหัมมาดอย่างแน่นอน หากพบว่าหะดีษนั้นมาจากกรายงานของคนแกะอิฟ ผู้รายงานคนนั้นเพียงพาดพิงถึงท่าน มิใช่มาจากท่าน เมื่อมีรายงานที่ถูกต้อง

⁽⁴⁾ Ibn al-Salah, 1405 : 182

⁽¹⁾ al-Hafiz Ibn Hajr al-'Asqalani, 1405 : 37

⁽²⁾ al-Hafiz Ibn Hajr al-'Asqalani, 1990 : 2/681

ยืนยันการรายงานจากอัยยูบไม่มีผู้ใดร่วมรายงานพร้อมกับหัมมาด จำเป็นจะต้องละทิ้งจากการสืบค้น

แต่ทางที่คือนั้นคือ พิจารณาว่ามีใครบ้างจากผู้รายงานที่ยิเกาะฮฺที่ได้รายงานจากอิบ
นุ ลีรีน นอกนอกจากอัยยูบ ? เมื่อพบว่ามีคนอื่นร่วมรายงานหะดีษบทนั้น เป็นที่ทราบหะดีษนั้นมาจาก
ท่าน แต่ถ้าหากไม่มีผู้ใดร่วมรายงานจำเป็นจะต้องพิจารณาทางอื่นคือ มีใครบ้างในกลุ่มคนยิเกาะฮฺที่
รายงานหะดีษจากอะบู สุรอยเราะฮฺ นอกจากอิบนุ ลีรีน หากพบว่ามีนั้นแสดงว่าหะดีษเป็นการ
รายงานของท่าน และถ้าหากไม่มี จะต้องพิจารณาต่อไปคือ มีใครบ้างในกลุ่มสะหะบะฮฺนอกจาก
อะบู สุรอยเราะฮฺที่ได้รายงานหะดีษจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หากพบว่ามีสะหะบะฮฺท่านอื่นร่วม
รายงาน นั้นแสดงว่าหะดีษนั้นเป็นหะดีษของท่านนบี ﷺ จริง แต่หากไม่มี แสดงว่าการรายงานหะ
ดีษขัดแย้งกับหลักการที่แท้จริงทั้งสามประการ ดังนั้น หะดีษบทนั้นเป็นหะดีษเม้าฎวะ โดยไม่ต้อง
สงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น และผู้ที่รายงานหะดีษเพียงคนเดียวนั้นแหละเป็นผู้กะหะดีษขึ้นมา และพาดพิงถึง
ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ⁽¹⁾

2.2.4 ตัวอย่าง

อิหม่ามอัลอิรอกี⁽²⁾ ยกตัวอย่างโดยใช้หะดีษหัมมาดเป็นหลักในกรณีที่ไม่พบว่ามี
มุตาบิอาตจากสายรายงานที่มีน้ำหนัก เช่น หะดีษบันทึกโดยอิหม่ามอัดดีรมิซีย์ในอัลสุन्नัน ท่าน
กล่าวว่า:

حدثنا أبو كريب، حدثنا سويد بن عمرو الكلبي، عن حماد بن سلمة، عن أيوب،
عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة أراه رفعه، قال: ((أحب حببيك هوناً ما،
عسى أن يكون بغيضك يوماً ما، وأبغض بغيضك هوناً ما، عسى أن يكون حببيك
يوماً ما)) قال أبو عيسى هذا غريب لا نعرفه بهذا الإسناد إلا من هذا الوجه
ความว่า อะบู กุรอยบ ได้เล่าแก่พวกเราว่า สุวัยด เป็น อัมรฺ อัลอัลบิยฺ ได้เล่าแก่พวก
เรา จากหัมมาด เป็น สะละมะฮฺ จากอัยยูบ จากมุฮัมมัด เป็น ลีรีน จากอะบู สุรอย
เราะฮฺ ซึ่งฉันเห็นท่านกล่าวในลักษณะมรฟู่อถึงท่านเราะฮฺสุลลอลฮฺ ซึ่งท่านกล่าวว่า
“จงรักเพื่อนของท่านในสภาพที่พอดี หวังว่าสักวันหนึ่งคนที่ท่านโกรธจะได้

⁽¹⁾ Ibn Abi Hatim, 1987 : 1/143-144

⁽²⁾ al-'Iraqi, 1990 : 1/205

กลับมา และจงโกรธคนที่ท่าน โกรธนั้นในสภาพพอดี หวังว่าสักวันหนึ่งคนที่ท่านรักจะได้กลับมา”⁽³⁾

อิหม่ามอะบู อีซา กล่าวว่า “หะดีษบทนี้เป็นหะดีษเฉพาะริบ เราไม่รู้ว่ามีการรายงานด้วยสายรายงานเช่นนี้ เว้นแต่มาจากสายนี้เท่านั้น”

อิหม่ามอัลอิรอกีย์ได้อธิบายว่า “ฉันมีความเห็นว่า หมายความว่าถึงมีสายรายงานที่สามารถให้การยอมรับได้ ในความเป็นจริงพบว่าหะดีษบทนี้มีอัลหะสัน เป็น ดินารุ ร่วมรายงานด้วย แต่อัลหะสันเป็นผู้รายงานที่มีความบกพร่องด้านคุณธรรม ก็เป็นคน “มัตรุก อัลหะดีษ”⁽⁴⁾ แปลว่า ถูกทอดทิ้งหะดีษ

ด้วยเหตุผลข้างต้น อิหม่ามอัตติรมิซีย์ได้ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ไม่มีสายรายงานอื่นร่วมรายงานหะดีษพร้อมกับหัมมาด เป็น สะละมะฮฺ กล่าวคือสายรายงานที่มีฐานะเดียวกันหรือที่เหนือกว่าสายรายงานของหัมมาด เป็น สะละมะฮฺ จึงทำให้อิหม่ามอัตติรมิซีย์ตัดสินหะดีษเป็นหะดีษเฉพาะริบ

อัลหาฟิซ อิบน์ หัจญูร อัลอัศเกาะลานีย์ ได้อธิบายเพิ่มเติมกล่าวว่า “ทั้งนี้เพราะอิหม่ามอัตติรมิซีย์ไม่ยอมรับการรายงานของอัลหะสันเนื่องจากเป็นผู้รายงานที่เฎาะอ์ฟมาก เป็นไปได้ว่าการนับเป็นหะดีษเฉพาะริบของอิหม่ามอัตติรมิซีย์นั้น โดยยึดการรายงานของหัมมาดเพียงผู้เดียวเท่านั้น และอาจเป็นไปได้ว่าอิหม่ามอัตติรมิซีย์ไม่พบการรายงานของอัลหะสัน อิบน์ ดินารุ อิหม่าม อิบน์ อะดีย์ ในหนังสืออัลกามิลได้ยอมรับเป็นหะดีษเฉพาะริบเมื่อท่านรายงานหะดีษจากการรายงานของอัลหะสัน”⁽¹⁾

อิหม่ามอิมบุน อะดีย์ได้บันทึกหะดีษจากสายรายงานของอัลหะสัน กล่าวว่า

ثنا الحسن بن الطيب، ثنا سفیان، ثنا الحسن بن دينار، عن ابن

سيرين، عن أبي هريرة ... فذكر الحديث، ثم قال : وهذا لا أعلم أحداً قاله عن ابن

سيرين إلا الحسن بن دينار

ความว่า อัลหะสัน เป็น อัฏฏออยิบได้เล่าให้แก่ว่า สุฟยานได้เล่าให้แก่ว่า เราว่า อัลหะสัน เป็น ดินารุ ได้เล่าให้แก่ว่า จากอิมบุน สีรีน จากอะบู สุรอยเราะฮฺ... ท่านกล่าวด้วยหะดีษ หลังจากนั้นท่านกล่าวว่า “และสายรายงานเช่นนี้

⁽³⁾ al-Tirmidhi, 1978 : 4/360

⁽⁴⁾ คำว่า “มัตรุก อัลหะดีษ” เป็นคุณลักษณะหนึ่งของนักรายงานที่มีความบกพร่องด้านคุณธรรม ตามหลักอุลุม อัลหะดีษหะดีษจากการรายงานคนมัตรุกอยู่ในระดับหะดีษเฎาะอ์ฟ ชุุดตัน

⁽¹⁾ al-Mizzi, 1968 : 10/334

ฉันไม่รู้ว่ามีคนอื่นร่วมรายงานด้วยจากอิบน์ ลีรีน นอกจากอัลหะสัน เป็น ดินาร เพียงคนเดียวเท่านั้น⁽²⁾

หะดีษจากการรายงานของอัยยูบ จากอิบน์ ลีรีน จากอะบู สุรอยเราะฮ์ มาจากการรายงานของหัมมัด เป็น สะละมะฮ์และจากหัมมัดรายงาน โดยสุวัยด เป็น อัมรฺ อัลกัลบี และจากสุวัยดรายงานโดยอะบู กุรอยบ ...

การรายงานด้วยสายรายงานข้างต้นพบว่าอิหม่ามอิบน์ หิบบานได้ปฏิเสธเพราะเป็นสายรายงานที่มีความบกพร่อง คือ จากการรายงานของสุวัยด เป็น อัมรฺ โดยท่านได้กล่าวว่า “สุวัยดทำการสับเปลี่ยนในสายรายงานโดยได้วางตัวบหะดีษที่เสาะเหี้ยห้ประกอบกับสายรายงานดังกล่าว ซึ่งเป็นสายรายงานที่ไม่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ ซึ่งหัมมัดได้รายงานหะดีษจากอัยยูบและอิซามได้รายงานหะดีษจากอิบน์ ลีรีน จากอะบู สุรอยเราะฮ์ในลักษณะมรฟูอ์ ท่านกล่าวว่า ...” และท่านอ้างด้วยบหะดีษ หลังจากนั้นท่านกล่าวโดยอ้างสายรายงาน *حدثنا الحسن بن سفيان، أبو كريب، ثنا سويد بن عمرو* “หะดีษนี้ไม่ใช่หะดีษอะบู สุรอยเราะฮ์ ไม่ใช่หะดีษจากการรายงานของอิบน์ ลีรีน ไม่ใช่หะดีษจากการรายงานของอัยยูบและอิซาม และไม่ใช่เช่นเดียวกันจากการรายงานของหัมมัด เป็น สะละมะฮ์ แต่ที่แท้จริงคือ เป็นคำพูด ของท่านอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ เท่านั้น”⁽¹⁾

อิหม่ามอัดดีรมิซัยก์กล่าวว่า มีการรายงานหะดีษบทนี้จากสายรายงานอื่นจากอัยยูบ คือ จากอัลหะสัน เป็น อะบู ญะอ์ฟร จากอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ จากท่านนบีมุฮัมมัด ซึ่งเป็นหะดีษฎะอ์ฟิเช่นเดียวกัน ที่ถูกต้องหะดีษเป็นหะดีษเมากูฟมาจากคำพูดของอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ

อิหม่ามอิบน์ อะดีซชี้แจงถึงสายรายงานหะดีษที่มาจากการรายงานของอัลหะสัน เป็น อะบี ญะอ์ฟร ท่านกล่าวว่า “และอัลหะสัน เป็น อะบี ญะอ์ฟร ได้รายงานหะดีษจากอัยยูบ จากอิบน์ ลีรีน จากหุัยษะฮ์ เป็น อัลคุดเราะฮ์มาน อัลหิมะรีษ จากอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ จากท่านนบีมุฮัมมัด ...”⁽²⁾

ตามทัศนะของอิหม่ามอิบน์ หิบบาน หะดีษดังกล่าวจัดอยู่ในประเภทหะดีษมรฟูอ์ ท่านกล่าวว่า “อัลหะสัน เป็น อะบี ญะอ์ฟร ได้รายงานหะดีษอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ จากอัยยูบ จากหุัยษะฮ์ เป็น อัลคุดเราะฮ์มาน จากอะลี เป็น อะบี ฏอลิบ การจัดประเภทเช่นนี้นับเป็นความผิดพลาดที่ร้ายแรงของอิหม่ามอิบน์ หิบบาน⁽³⁾

⁽²⁾ Ibn ‘Adi, 1405 : 2/711

⁽¹⁾ Ibn Hibban, 1987 : 1/351

⁽²⁾ Ibn ‘Adi, 1405 : 2/712

⁽³⁾ หนังสือเดิม

เพื่อเป็นการยืนยันความผิดพลาดของอิหม่ามอิบนุ หิบบานันน์ พบว่าหะดีษเดียวกันนั้นบันทึกโดยอิหม่ามอัลบุศรีร์ย์ในหนังสืออิตติหาฟ อัลคอยเราะฮฺ อัลมิฮฺเราะฮฺ (تخاف الحيرة المهرة มีดังนี้

حدثنا مسدد، ثنا يحيى، عن شعبة، عن أبي إسحاق، عن هبيرة، عن علي بن أبي طالب قال: "أحب حبيك هوناً ما عسى أن يكون بغيضك يوماً ما"

ความว่า มุสัดดัดได้เล่าให้แก่พวกเราว่า ยะหฺยาได้เล่าให้แก่พวกเราจากซุบะฮฺ จากอะบฺู อิศฮาก จากซุบัยเราะฮฺ จากอะลี เบ็น อะบี ฎอลิบ ซึ่งท่านกล่าวว่า “จงรักเพื่อนของท่านด้วยความพอดี หวังว่าความโกรธของท่านจะหายไปสักวันหนึ่ง”⁽⁴⁾

อิหม่ามอัลบุศรีร์ย์กล่าวว่า “หะดีษบทนี้เป็นหะดีษเมากูฟ อิสนาดของหะดีษอยู่ในระดับหะสัน ซุบัยเราะฮฺผู้รายงานหะดีษมีการขัดแย้งกันในสภาพของเขา ส่วนผู้รายงานท่านอื่นๆ เป็นผู้รายงานที่มิเกาะฮฺทั้งสิ้น”

คำอธิบายตัวอย่าง

การอธิบายเรื่องออดิबारตามความเห็นของอิหม่ามอิบนุ หิบบานันน์ที่มีต่อหะดีษบันทึกโดยอิหม่ามอัตติรมิซีย์สรุปได้มีดังนี้

การพิจารณาหะดีษจากการรายงานของหัมมาด จากอัยยูบนั้น การออดิबारหะดีษด้วยสายรายงานของผู้ใกล้ชิดหัมมาด จากอัยยูบ ก็ไม่สามารถค้นหาได้นอกจากสายรายงานของหัมมาด เพียงคนเดียว

เมื่อมีการพิจารณาผู้รายงานจากหัมมาดก็ไม่พบว่ามิใครคนใดคนหนึ่งรายงานนอกจากซุบัยฮฺ

เมื่อมีการพิจารณาผู้รายงานจากอิบนุ ลีรีนที่นอกจากอิบนุ ลีรีน ก็พบว่ามิเพียงอัลหะสัน เบ็น ดินารุเท่านั้น แต่เขาเป็นผู้รายงานที่มีตรุก อัลหะดีษ ก็ไม่สมควรใช้เป็นออดิबारของหะดีษได้

เมื่อมีการพิจารณาผู้รายงานจากอะบฺู สุรอยเราะฮฺที่นอกจากอิบนุ ลีรีนแล้วพบว่าไม่มีผู้ใดที่รายงานหะดีษข้างต้นแม้แต่คนเดียว

เมื่อมีการพิจารณาผู้รายงานคนอื่นที่ไม่ใช่อะบฺู สุรอยเราะฮฺ ก็พบว่ามิอะลี เบ็น อะบี ฎอลิบ แต่เป็นการรายงานที่เกาะฮฺขัดแย้งกับการรายงานที่เศาะเหียะห์ที่เป็นหะดีษเมากูฟจากอะลี เบ็น อะบี ฎอลิบ

⁽⁴⁾ al-Hafiz Ibn Hajr al-'Asqalani, n.d. : 4/q2/152b

จากการสืบค้นสายรายงานต่าง ๆ ของหะดีษหัมมาด เป็น สะละมะฮฺบันทีกโดย มามอัคริมิซีย์พบว่า หะดีษดังกล่าวเป็นการรายงานของผู้รายงานเพียงคนเดียวเท่านั้น คือ สุวัยด เป็น อัมรฺ จากหัมมาด เป็น สะละมะฮฺ

จากคำอธิบายของอิหม่ามอิบนุ หิบบานข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อิบนุ หิบบานได้กล่าวถึงความบกพร่องของสุวัยด ไม่สามารถให้การยอมรับหะดีษของเขา และเป็น ผู้รายงานที่สลับเปลี่ยนสายรายงานของหะดีษตลอดจนหะดีษการรายงานของเขานับเป็น หะดีษเมฆัวะ

สิ่งที่สำคัญก็คือ การวิเคราะห์สถานภาพของสุวัยด เป็น อัมรฺจากคำวิจารณ์ของนัก หะดีษท่านอื่น ๆ (อุละมาอ์อัลญุรหฺ วัตตะอฺดีล) มีดังนี้

อิหม่ามอัคริมิซีย์อ้างคำพูดของอิบนุ มะอีน ท่านกล่าวว่า สุวัยดเป็นผู้รายงานที่ ยีเกาะฮฺ (มีความน่าเชื่อถือ)

อิหม่ามอัลอิจญ์ลีกล่าวว่า ท่านเป็นชาวกุฟะฮฺ เป็นผู้รายงานที่ยีเกาะฮฺ

อิหม่ามอันนะสาอีย์กล่าวว่า ท่านเป็นผู้รายงานที่ยีเกาะฮฺ

อิหม่ามอัลบุรกอญีย์อ้างคำพูดของอิหม่ามอัคริมิซีย์ ซึ่งกล่าวว่า ท่านเป็น ชาวกุฟะฮฺ เป็นผู้รายงานที่ยีเกาะฮฺ

อิหม่ามอัชชะฮะบีย์กล่าวว่า อิหม่ามอิบนุ มะอีนยอมรับว่า สุวัยดเป็นผู้รายงานที่ยี เกาะฮฺ

อัลหาฟิซ อิบนุ หัจญูร อัลอัสเกาะลานีย์กล่าวว่า สุวัยด เป็น อัมรฺ อัลกัลบีบี อะบู อัลวะลีด อัลกุฟัย อัลอาบีด ยีเกาะฮฺ เป็นอุละมาอ์อาวุโสท่านหนึ่งของรุ่นที่ 10 เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 203 หรือ 204⁽¹⁾

การสืบค้นหะดีษในลักษณะและขั้นตอนข้างต้นตามทัศนะของอุละมาอ์หะดีษและ นักวิจารณ์หะดีษเรียกว่า *อิอฺติบาร*

⁽¹⁾ ดู al-'Ijli, 1987 : 211, Ibn Abi Hatim, 1994 : 2/1/239 ; al-Dhahabi, n.d. : 2/253 ; al-Hafiz Ibn Hajr al-
'Asqalani, n.d. : 4/277, n.d. : 1/260

2.3 หลักการมุตาบิอาต

2.3.1 ความหมายของอัลมุตาบิอู

2.3.1.1 ความหมายเชิงภาษา

อัลมุตาบิอาต เป็นคำพหูพจน์ของคำว่า อัลมุตาบิอู ซึ่งเป็นในรูปของนามฟาอิล ผันมาจากรากศัพท์ของ “تابع” แปลว่า การตามและการติดตาม

2.3.1.2 ความหมายเชิงวิชาการ

อัลมุตาบิอู หมายถึง ตัวบทหรือความหมายของหะดีษในสำนวนเดียวกัน ที่มาจากการรายงานของเศาะหาบะฮ์คนเดียวกัน⁽¹⁾

ดังนั้น การพิจารณาอัลมุตาบิอูนั้นเป็นการพิจารณาของการรายงานหะดีษที่มาจากคนเดียวกันในช่วงต้นของสายรายงาน คือ เศาะหาบะฮ์ ถึงแม้ว่ามาจากการรายงานของคนละคน ในช่วงกลางและช่วงท้ายของสายก็ตาม ซึ่งมะตันของหะดีษนั้นมีการเพิ่มหรือคำบางคำต่างกันก็ตาม

อิบนุ หัจญูร อัลฮัสเกาะลานีย์ ได้กล่าวว่า “การพิจารณาอัลมุตาบิอูของหะดีษนั้นเป็นการพิจารณาเพื่อการตัดสินหะดีษของแต่ละบท”⁽³⁾ เพราะหะดีษแต่ละบทถูกถ่ายทอดกันมา อาจจะมาจากผู้รายงานคนเดียวกันของช่วงใดช่วงหนึ่งในสาย หรือมาจากคนรายงานที่ต่างกันของช่วงใดช่วงหนึ่งเหมือนกัน

ดังนั้น มุตาบิอูจะเป็นตัวชี้วัดของแต่ละหะดีษว่ามาจากการรายงานของบุคคลคนเดียวกันถึงแม้จะมีหลายกระแสรายงานหรือมาจากการรายงานของหลายคน แต่หากมีเพียงสะนัเดียว⁽⁴⁾ จะไม่ถือเป็นมุตาบิอูของหะดีษ เพราะไม่สามารถจะให้การยอมรับเป็นตัวชี้วัดหะดีษได้ อีกทั้งไม่สามารถพิสูจน์ตัวบทหะดีษในด้านการเพิ่มเติมของแต่ละสายรายงานหรือการตัดออกคำใดคำหนึ่งของตัวบทหะดีษ

มุตาบิอาต เป็นคำพหูพจน์ของคำนามเอกพจน์ มุตาบิอู คือ สอดคล้องกัน กล่าวคือ ตัวบทหะดีษสอดคล้องกันแม้ว่ามาจากสายรายงานหลายสายก็ตาม ซึ่ง *มุตาบิอาต* หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้รายงานคนอื่นในการรายงานหะดีษ จะเป็นการรายงานตัวบทหะดีษหรือความหมายของหะดีษ

⁽¹⁾ Mahmud al-Tahhan, 1989 : 156

⁽³⁾ Ibn Hajr al-'Asqalani, 1404 : 98

⁽⁴⁾ สะนัเดียวอาจจะเรียกอีกชื่อว่า สะนัเดาะริบตั้งแต่ช่วงต้นจนถึงช่วงสุดท้ายของสะนัเดาะ

2.3.2 ตัวอย่างของอัลมุตาบิอาต

قال الإمام مسلم : حدثنا أبو كريب، حدثنا أبو معاوية، عن أبي عمرو الشيباني،
عن أبي مسعود البدرى رضي الله عنه، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ((من
دلّ على خير فله مثل أجر فاعله))

ความว่า อิหม่ามมุสลิมกล่าวว่า อะนุ กุรออบได้กล่าวกับพวกเราว่า อะนุ มุอาวิยะฮ์
ได้กล่าวกับพวกเรา จากอะนุ อัมรฺ อัชชะบานีย์ จากอะนุ มัสอูด อัลบัครีย์ رضي الله عنه เล่าว่า
ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ผู้ใดชี้แนะ (คนอื่น) ในทางที่ดีเขาจะได้รับผลบุญ
เหมือนกับผลบุญของผู้ปฏิบัติ”⁽⁴⁾

หะดีษข้างต้นบันทึกโดยอิหม่ามอัดติรมิซีย์จากสายรายงานของซุบะฮุ อิหม่าม
มุสลิมจากสายรายงานของอะนุ มุอาวิยะฮ์และอับดุลเราะชากุ และอิหม่ามอะหมัดจากสายรายงาน
ของหัมดุล เป็นอุบัยด ทั้งสี่คนได้รายงานจากอัลอะอุมัซ จากอะนุ อัมรฺ อัชชะบานีย์ จากอะนุ มัสอูด
อัลบัครีย์ رضي الله عنه จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ

สายรายงานของหะดีษทั้งหมดมี 4 สาย และทั้งสี่สายเป็นการรายงานของผู้รายงาน
เพียงคนเดียวในสองช่วงของสายรายงาน คือ ช่วงที่หนึ่งและช่วงที่สอง หลังจากนั้นจะมีผู้รายงานสี่
คนที่แตกต่างกันซึ่งทั้งสี่เรียกว่า มุตาบิอาต ตามมะฮฺ (معاباة) มุตาบิอาตที่สมบูรณฺ์ (คู แผนภูมิ)

⁽⁴⁾ บันทึกโดย Muslim, 2001 : 13/ 38

แผนภูมิมุตาบิอาต

อย่างไรก็ตาม หะดีษที่มีมุตาบิอาตโดยปกติแล้วจะเป็นทั้งหะดีษเศาะเหียะห์ หะดีษหะสัน และหะดีษฎะอ็อฟ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพของผู้รายงานแต่ละคนของแต่ละสายรายงาน เนื่องจากสายรายงานที่เป็นมุตาบิอาตของสายรายงานแต่ละสายนั้นมีทั้งที่อยู่ในระดับที่ถูกต้อง ประกอบด้วยคุณสมบัตินครบสมบูรณ์ บางสายมีสถานภาพต่ำกว่าระดับแรก บางสายมีคุณสมบัตินครบทุกประการของการเป็นหะดีษที่ถูกต้อง และบางสายไม่สามารถให้การยอมรับได้

2.4 หลักการอ้ชชะวาฮิด

2.4.1 ความหมายของอ้ชชะวาฮิด

2.4.1.1 ความหมายเชิงภาษา

อ้ชชะวาฮิด เป็นคำพหูพจน์ของ ชาฮิด แปลว่า การสนับสนุน การเป็นพยาน การให้ความช่วยเหลือ หมายถึง หะดีษบทหนึ่งสนับสนุนอีกหะดีษหนึ่ง เป็นต้น

2.4.1.1 ความหมายเชิงวิชาการ

อ้ชชะวาฮิด หมายถึง การรายงานหะดีษที่มีตัวบทหรือความหมายเดียวกัน โดยผู้รายงานหะดีษจากหลาย ๆ สายที่มีเศาะหาบะฮ์ที่ต่างกัน

จากความหมายของอ้ชชะวาฮิดข้างต้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) ตัวบทหะดีษต้องมาจากผู้รายงานหลายคนที่แตกต่างกันตั้งแต่ช่วงต้นจนถึงช่วงสุดท้ายของสายรายงาน
- 2) ผู้รายงานรุ่นต่อๆ มา ประกอบด้วยผู้รายงานสองคนหรือมากกว่าในแต่ละช่วงของสายรายงาน เป็นสายรายงานที่ติดต่อกันหรือขาดตอนก็ตาม
- 3) แต่ละสายไปบรรจบที่เศาะหาบะฮ์ต่างกัน

2.4.2 ตัวอย่างของอ้ชชะวาฮิด

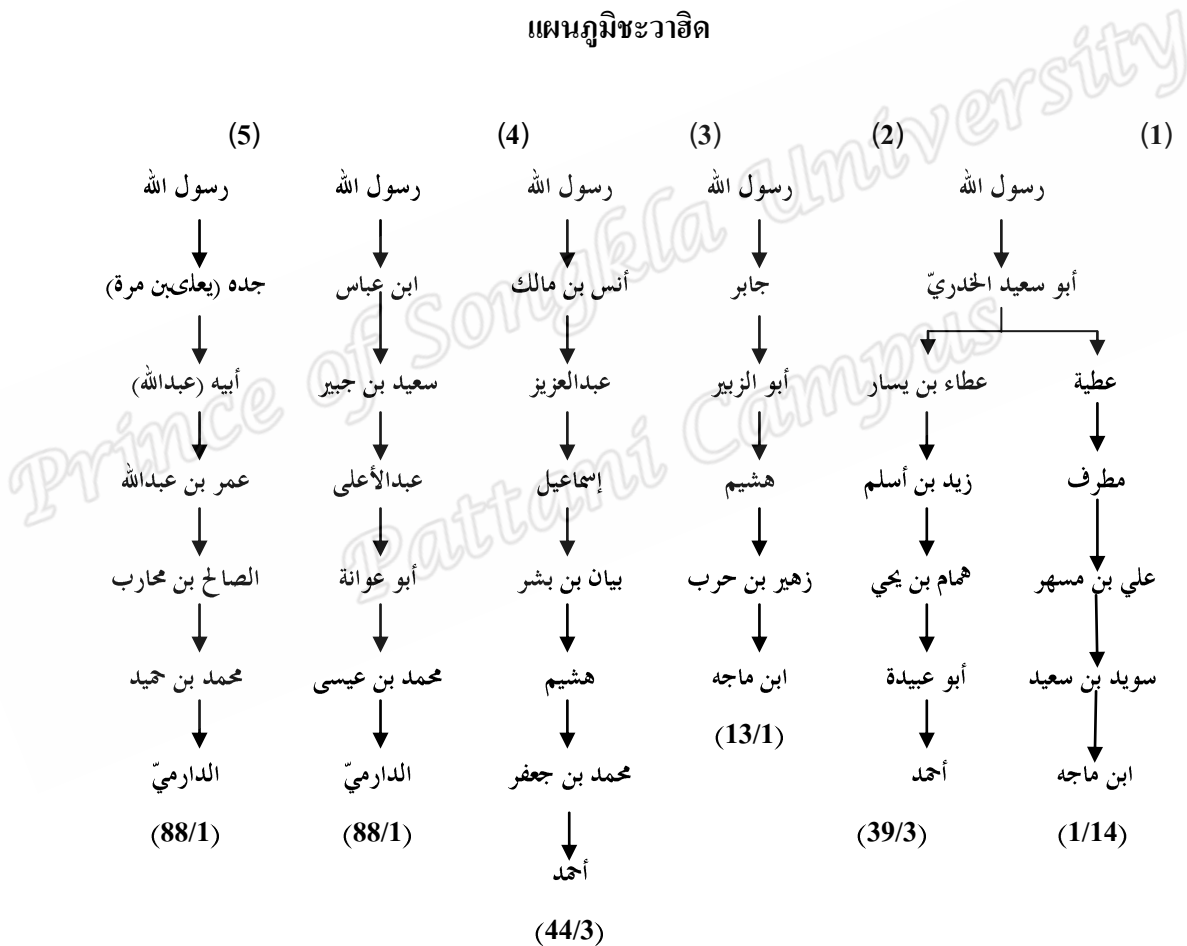
قال البخاريّ : حدثنا موسى بن إسماعيل، حدثنا أبو عوانة، حدثنا أبو حفص، عن أبي صالح، عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : ((من كذب عليّ متعمداً فليتبوأ مقعده من النار))

ความว่า อิหม่ามอัลบุคอรีย์กล่าวว่า มุซา เป็น อิสมะอิล ได้รายงานแก่พวกเราว่า อะบู อะวานะฮ์ได้รายงานแก่พวกเราว่า อะบู หัฟศฺได้รายงานจากอะบู ศอลิหฺ จากอะบู สุรอเราะฮ์ ﷺ จากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “ผู้ใดเจตนาโกหกต่อฉันก็จงเตรียมที่นั่งสำหรับเขาในไฟนรก”⁽¹⁾

⁽¹⁾ บันทึกโดย al-Bukhari, 2000 : 1/577

บันทึกโดยอิหม่ามอัลบุคอรีด้วยสองระดัได้แก่ จากอะบุ สุรอยเราะฮ์ (2000 : 1/577) และจากอัลมุหมีเราะฮ์ (2000 : 3/160) อิหม่ามมุสลิมจากอะบุสะอีด (2001 : 18/129), อิหม่ามอะบุ ดาหวุด (1964 : 4/63) และอิหม่ามอัตตัมมิซีย์จากอับดุลลอฮ์ (1987 : 4/524) อิหม่ามอิบ นุ มาญะฮ์ได้รายงานด้วยสามระดัได้แก่ จากอะนัส เป็น มาลิกและ ญาบิร เป็น อับดุลลอฮ์ (n.d. : 1/13) และจากอะบุ สะอีด อัลคุดรี (n.d. : 1/14) อิหม่าม อะหมัด เป็น หันบัล ได้รายงานด้วยสอง ระดั คือ จากอะบุ สะอีด อัลคุดรี (1978 : 3/39) และจากอะนัส เป็น มาลิก (1990 : 3/44) อิหม่าม อัตตารีมีย์ได้รายงานด้วยสอง ระดั คือ จากอิบ นุ อับบาสและจาก ษะอฺลา เป็น มุรเราะฮ์ (1987 : 1/88) นอกจากสายรายงานดังกล่าวแล้วยังมีอีกหลายสายที่เป็นชะวาฮิดของหะดีษ (ดู แผนภูมิ)

แผนภูมิชะวาฮิด

หะดีษบทนี้ถูกรายงานไว้ด้วยสายรายงานที่หลากหลายมากตั้งแต่ช่วงต้นของ
 สันตจนถึงช่วงสุดท้ายของสันต อิบน์ หัจญ์รฺ อัลอัศเกาะลานีย์⁽¹⁾ กล่าวว่า “สายรายงานของหะ
 ดิษในรุ่นเศาะหาบะฮะฮะมีมากกว่า 70 คน” ดังนั้น สายรายงานของหะดีษทั้งหมดมีมากกว่า 70 สาย⁽²⁾
 ส่วนตัวบทของหะดีษมีการรายงานด้วยสำนวนที่หลากหลาย บางตอนของตัวบทหรือบางคำไม่มี
 ปรากฏในรายงานของสันตอื่น แต่ตัวบทหะดีษจะกล่าวในเรื่องเดียวกัน

2.4.3 ความสำคัญของอัลมุตาบิอาตและอัชชะวาอิค

อัลมุตาบิอาตและอัชชะวาอิคมีความสำคัญมากต่อการยอมรับหะดีษ ผู้วิจัยขอสรุป
 เป็นหัวข้อดังนี้

1) การติดตามสายรายงานของแต่ละหะดีษมีความจำเป็นมากก่อนที่จะนำหะดีษมา
 ใช้เป็นหลักฐานในการยืนยันของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะในการกำหนดข้อบัญญัติทั้งห้า
 ประการ ได้แก่ วาฮิบ หะรอม ญาอิซ มักรูฮฺ และมุสตะหับ และที่เกี่ยวข้องกับอะกีดะฮฺและอิบาดะฮฺ
 เป็นต้น

2) การตัดสินหะดีษแต่ละบทที่นอกเหนือจากการรายงานของอิหม่ามอัลบุกอริฮฺ
 และอิหม่ามมุสลิมเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก โดยการติดตามมุตาบิอาตและชะวาอิค เพราะหะดีษบางบท
 ด้วยสายรายงานเพียงสันตเดียวจะมีระดับหนึ่งหากพิจารณาเฉพาะสาย แต่หะดีษดังกล่าวอาจจะมี
 สายรายงานอื่นได้รายงานเหมือนกัน ดังนั้นสามารถยกระดับหะดีษนั้นเป็นระดับที่สูงขึ้นจาก
 สถานภาพเดิมของสายรายงานเพียงสันตเดียว

3) หลีกเลียงจากการตัดสินข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับอิบาดะฮฺหรือหะลาล และ
 หะรอม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของหะดีษตราบไคยังมีหะดีษที่สามารถอ้างถึงของเรื่องนั้น

4) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักฐานปฐมภูมิอย่างละเอียดรอบคอบก่อนที่จะใช้
 หลักฐานอื่น ๆ เช่น *การกียาส* (เทียบเคียง) *ซัด อัชชะรออิฮฺ* (ปิดประตูสู่ความเสียหาย) เป็นต้น ใน
 การกำหนดตัวข้อบัญญัติของศาสนกิจ ซึ่งหลักกฎหมายอิสลามหลักการต่าง ๆ เหล่านี้จะตามหลัง
 หะดีษหรือไม่มีการระบุข้อบัญญัติในอัลกุรอานและหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

5) การพิสูจน์ตัวบทหะดีษโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์สาย
 รายงานหะดีษบนหลักวิชาการอิสลามเป็นการรับรองการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติของหะดีษ และเป็น
 การแสดงถึงการปฏิบัติตามต่อท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ ﷺ อย่างถูกต้อง

⁽¹⁾ Ibn Hajr al-'Asqlaniy n.d. : 1/129

⁽²⁾ หะดีษบทนี้โดยภาพรวมเป็น *หะดีษมุตะวาติร ลัฟซี*

2.5 หลักการการเลื่อนฐานะของหะดีษ

การตัด κρίญ์หะดีษจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องการเลื่อนฐานะของหะดีษเป็นอย่างดี เพื่อสามารถตัดสินหะดีษได้ถูกต้อง

2.5.1 สาเหตุความบกพร่องของหะดีษ

หะดีษแต่ละบทมีความบกพร่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ

1. สาเหตุมาจากความบกพร่องด้านกระบวนการรายงาน
2. สาเหตุมาจากความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงาน
3. สาเหตุมาจากความบกพร่องด้านคุณธรรม

ตามทัศนะของอุละมาอ์หะดีษ หะดีษที่มาจากสาเหตุทั้งสามประการข้างต้นจะแบ่งหะดีษออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ หะดีษเงาะอิฟ หะดีษเงาะอิฟญิดัน และหะดีษเมาฎัวะ มีรายละเอียดดังนี้

1. หะดีษที่มีสาเหตุมาจากบกพร่องด้านกระบวนการการรายงานหะดีษ และความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงาน เรียกว่า หะดีษเงาะอิฟ (หะดีษอ่อน) ความบกพร่องทั้งสองสาเหตุสามารถเลื่อนฐานะได้ กล่าวคือ สามารถรับการสนับสนุนจากสายรายงานอื่นๆ และให้การสนับสนุนสายรายงานอื่นๆ อีกด้วย

2. หะดีษที่มีสาเหตุมาจากความบกพร่องด้านคุณธรรมของผู้รายงานหะดีษมี 2 ระดับ คือ หะดีษเงาะอิฟ ญิดันและหะดีษเมาฎัวะ หะดีษทั้งสองระดับนี้ไม่สามารถเลื่อนฐานะได้ ไม่สามารถได้รับการสนับสนุนจากสายรายงานอื่นและให้การสนับสนุนสายรายงานอื่นเช่นเดียวกัน เพราะคุณธรรมเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญของการยอมรับหะดีษ

2.5.2 เงื่อนไขการเลื่อนฐานะของหะดีษ

การเลื่อนฐานะของหะดีษนั้นมี 2 ระดับเท่านั้น คือ การเลื่อนฐานะของหะดีษเงาะอิฟเป็นหะดีษหะสันลิหมอยริศ และการเลื่อนฐานะของหะดีษหะสันลิชาดิศเป็นหะดีษเศาะเหียะหัลลิหมอยริศ

การเลื่อนฐานะของหะดีษทั้งสองประเภทต้องประกอบด้วยเงื่อนไขดังนี้

- 1) การเลื่อนฐานะของหะดีษหะสันลิชาดิศ

การเลื่อนฐานะของหะดีษหะสันลิษาคิฮฺเป็นหะดีษเศาะเหียะหฺลิมอยริฮฺต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการดังนี้

1. ได้รับการสนับสนุนจากสายรายงานอื่นมีจำนวนหนึ่งสะนัด์หรือมากกว่า จะเป็นประเภทหะดีษมัรฟูอฺหรือหะดีษเมากูฟก็ตาม

2. สายรายงานอื่นนั้นต้องมีฐานะเดียวกันหรือมีฐานะสูงกว่า

หากสายรายงานอื่นนั้นมีฐานะต่ำกว่า เช่น สะนัด์เฎาะอ็ิฟ เฎาะอ็ิฟญิดคัน หรือเฎาะอ็ิฟฎะฮฺ ไม่สามารถให้การสนับสนุนได้และไม่สามารถเลื่อนฐานะได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น การพิจารณาหะดีษและการตัดร็จญ์หะดีษเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักวิชาการที่ถูกต้อง

3. ตัวอย่างหะดีษเศาะเหียะหฺลิมอยริฮฺ

قال الترمذي رحمه الله تعالى : حدثنا أبو كريب⁽¹⁾، حدثنا عبدة بن سليمان⁽²⁾، عن محمد بن عمرو⁽³⁾، عن أبي سلمة⁽⁴⁾، عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : ((لو لا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة))
 ความว่า จากอะบิฮุรอัยเราะฮฺ⁽⁵⁾ แท้จริงรสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “หากไม่ทำให้ยากลำบากสำหรับประชาชาติของฉัน แน่อนฉันจะสั่งพวกเขาให้แปรงฟัน เมื่อต้องการทำละหมาดทุกครั้ง”⁽⁶⁾

หะดีษด้วยสายรายงานนี้ เป็นหะดีษหะสันลิษาคิฮฺ เนื่องจากมีผู้รายงานคนหนึ่งชื่อ อะบุสะละมะฮฺ (أبو سلمة) ซึ่งมีสถานภาพเป็นผู้เศาะดุก (มีความจำไม่ถึงระดับเศาะเหียะหฺ) แต่หะดีษนี้มีสะนัด์อื่นได้รายงานในตัวอย่างเดียวกันที่มีฐานะสูงกว่าสะนัด์หะดีษดังกล่าวมาสนับสนุนทำให้เลื่อนฐานะเป็นหะดีษเศาะเหียะหฺลิมอยริฮฺ

⁽¹⁾ อะบุ กุร็อยบ : ʿʿ (อัลอัสเกาะลานีย์ : 2/197)

⁽²⁾ อับดะฮฺ เบ็น สุลัยมาน : ʿʿ (อัลอัสเกาะลานีย์ : 1/530)

⁽³⁾ มุฮัมมัด เบ็น อัมรฺ : ʿʿ (อัลอัสเกาะลานีย์ : 2/196)

⁽⁴⁾ อะบุสะละมะฮฺ : صدوق (อัลอัสเกาะลานีย์ : 2/270)

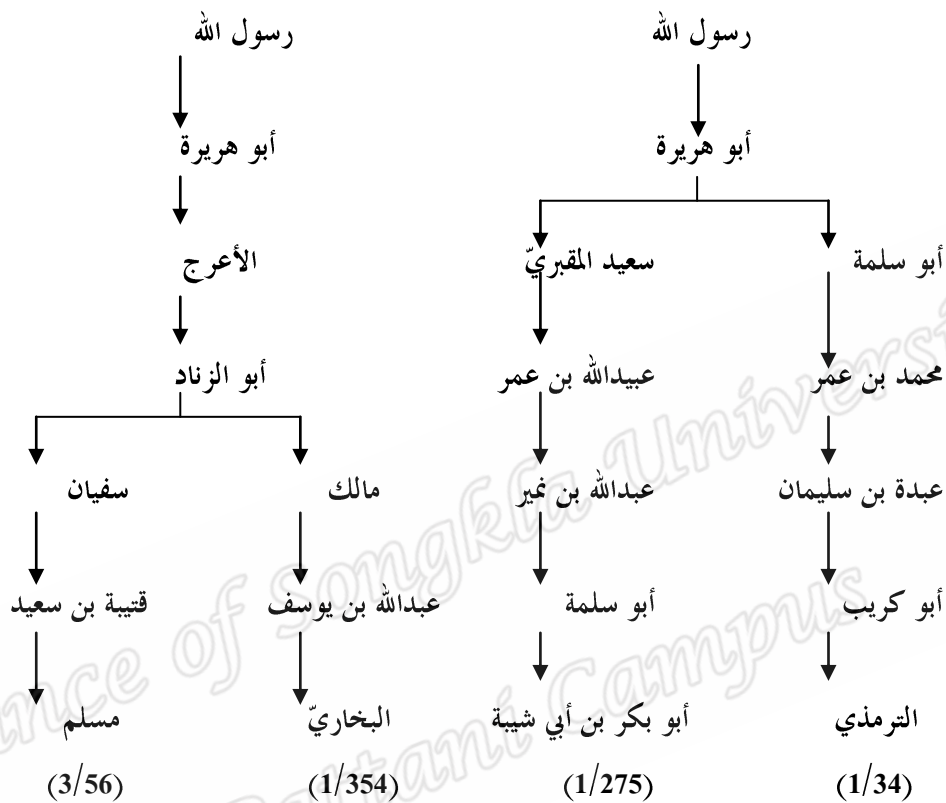
⁽⁵⁾ อะบุฮุรอัยเราะฮฺ : صحابي جليل (อัลอัสเกาะลานีย์ : 2/484)

⁽⁶⁾ บันทิกโดยอัคริมชีฮฺ : 1/34, หะดีษนี้บันทิกโดยอะบุดาวูด : 1/40 จากซัยตุ เบ็น คอลิด อัลญุสะนีย์

แผนภูมิสายรายงานของหะดีษเศาะหียะห์ลิมอยริฮ์

สายรายงานที่มีฐานะสูงกว่า

สายรายงานที่มีฐานะเดียวกัน

2) การเลื่อนฐานะของหะดีษญะอ์ฟ

หะดีษญะอ์ฟสามารถเลื่อนฐานะเป็นหะดีษหะสันลิฆอยริศได้จะต้องประกอบ ด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. ความญะอ์ฟของหะดีษมาจากความบกพร่องในสะนัศ หรือความบกพร่องอันเนื่องมาจากความจำของผู้รายงาน
2. มีการรายงานหะดีษด้วยบทเดียวกัน หรือมีความหมายเหมือนกัน
3. มีการรายงานจากสะนัศอื่นที่มีฐานะเหมือนกันหรือเหนือกว่า

สายรายงานของหะดีษรอฟีอฺ เบ็ญญ์ เราะเศดีญ์

